

KE notat 8/2014

Søker/sak:	Olje- og energidepartementet/Austri Raskiftet DA - Konesjon - Raskiftet vindkraftverk - Trysil og Åmot kommuner, Hedmark /	
Fylke/kommune:	Hedmark/Åmot og Trysil	
Ansvarlig:	Arne Olsen	
Saksbehandler:	Jørgen Bølling	..
Dato:	04.07.2014	
Vår ref.:	201102774-224	KE: 8/2014
Sendes til:	Olje- og Energidepartementet, Austri Raskiftet DA, Åmot og Trysil kommuner og klagere i saken.	

Middelthuns gate 29
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO

Telefon: 22 95 95 95
Telefaks: 22 95 90 00
E-post: nve@nve.no
Internett: www.nve.no

Org. nr.:
NO 970 205 039 MVA
Bankkonto:
0827 10 14156

Dokumentet sendes uten underskrift. Det er godkjent i henhold til interne rutiner.

Austri Raskiftet DA – Søknad om konesjon for Raskiftet vindkraftverk i Trysil og Åmot kommuner

Sammenfatning og vurdering av klager på NVEs vedtak om konesjon

Innhold

1	Konklusjon	2
2	Vurdering av klagerett.....	3
2.1	Generelt	3
2.2	Vurdering klagerett.....	3
3	Sammenfatning av innkomne klager	3
3.1	Tiltakshavers kommentarer til innkomne merknader	10
4	NVEs vurdering av klagene	11
4.1	Lovgrunnlag og skjønnsvurdering av fordeler mot ulemper	11
4.2	Beslutningsgrunnlaget i saken	11
4.3	Landskap	13
4.4	Kulturminner og kulturmiljø	14
4.5	Naturmangfold.....	14
4.6	Friluftsliv	15
4.7	Støy og helsevirkninger.....	15
4.8	Lysmerking og forsvarets interesser.....	16
4.9	Samfunnsvirkninger	17
4.10	Nettilknytning.....	17
5	Samlet vurdering	17

1 Konklusjon

I vedtak av 30.01.2014 meddelte Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) konsesjon til Raskiftet vindkraftverk med tilhørende nettilknytning i Trysil og Åmot kommuner, Hedmark fylke. NVE har mottatt 15 klager på vedtaket om konsesjon, innen klagefristen. Av disse har 14 klagerett. Det er etter NVEs vurdering ikke anført klagegrunner som gjør at vi vil omgjøre eller endre vårt vedtak om konsesjon til Raskiftet vindkraftverk.

Innledning

NVE ga 30.01.2014 Austri Raskiftet DA tillatelse til å bygge og drive Raskiftet vindkraftverk med tilhørende nettilknytning i Trysil og Åmot kommuner, Hedmark fylke. Vindkraftverket var planlagt med installert effekt på inntil 110 MW.

Konsesjonsbehandling etter energiloven er en avveining mellom tekniske og økonomiske forhold og miljøvirkninger i vid forstand. Hvis et omsøkt anlegg ansees å være til større fordel for samfunnet enn ulempene, kan det gis konsesjon etter energiloven. I konsesjonsbehandlingen avveies fordelene ved tiltaket opp mot ulempene. Alle vesentlige forhold som kommer frem gjennom konsesjonsprosessen vurderes og hensyntas ved skjønnsutøvelsen. De som har klaget på NVEs vedtak er uenige i NVEs skjønnsutøvelse, saksbehandlingen og rettsanvendelsen.

Følgende har påklaget vedtaket innen klagefristen i saken;

- Per Ø. Schiong og Signe B Kjøs
- Alf A. Kjøs
- Tore Kjernli
- Olav og Erik Andreas Kjøs
- Olav Ilsaas
- Furutangen Hytteforening
- Ulf Inge Vien
- Snefrid og Ragnar Reutz-Håkenstad
- Norsk Ornitologisk Foreining
- Norges Miljøvernforbund
- Trygve Øverby og Dagfinn og Astrid Hagen
- Gordon og Malanie Logemann
- Forum for natur og friluftsliv Hedmark
- Forsvarsbygg
- Naturvernforbundet i Hedmark

I tillegg har Åmot kommune levert inn et innspill vedrørende nettilknytningen av tiltaket, og Luftforsvaret har utdypet klagen fra Forsvaret.

I dette notatet har NVE vurdert klagerett, sammenfattet de innkomne klagen og kommentert de vesentligste klagegrunnene som er blitt fremsatt. NVE viser også til våre vurderinger i Bakgrunn for vedtak av 30.01.2014.

2 Vurdering av klagerett

2.1 Generelt

Spørsmålet om klagerett er hjemlet i forvaltningsloven § 28 første ledd. Her fremgår det at ”enkeltvedtak kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse.“ Dersom et vedtak påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse innen klagefristen, har NVE etter forvaltningsloven § 28 en plikt til å ta klagen til behandling.

Enkeltpersoners klagerett avhenger av om personen er faktisk berørt av tiltaket, eller bare har en mening om saken. I vurderingen av om en aksjonsgruppe har rettslig klageinteresse ser vi blant annet på gruppens tilknytning til saken (både tematisk og geografisk), om gruppen er representativ for de interesser den har som formål å ivareta (antall medlemmer, åpent eller lukket medlemskap, om den er veletablert med styre, vedtekter og medlemslister, om den er registrert i Brønnøysund-registrene og ikke minst aktivitetsnivå den generelt sett utviser). I tillegg ser NVE på hvorvidt klagegrunnene er av en slik karakter at de gir gruppen en rimelig grunn til å få dem vurdert av Olje- og energidepartementet. Ad-hoc-grupper (eller ”døgnflueaktige” organisasjoner) etablert med det formål å klage på et konsesjonsvedtak vil normalt ikke ha klagerett.

2.2 Vurdering klagerett

NVE har i denne saken vurdert klageretten til å omfatte alle innkomne klager fremsatt innen klagefristen, med unntak av fra Furutangen Hytteforening v/ Jan M. Melandsø. Furutangen Hytteforenings klage er skrevet på vegne av hytter som ligger 15-20 km fra tiltaket. Hytteforeningens medlemmer kan se tiltaket, men avstanden til tiltaket gir dette etter vår vurdering ikke klagerett i saken.

3 Sammenfatning av innkomne klager

Per Ø. Schiong og Signe B. Kjøs skriver i brev av 11.02.2014 at de som grunneiere påklager NVEs vedtak. De mener NVEs vedtak er ugyldig, som følge av lovstrid og saksbehandlingsfeil. Schiong og Kjøs skriver at dagens praksis raserer norsk natur og mulighet for naturbasert reiseliv. De mener at tiltaket at tiltaket er lovstridig som følge av at det ikke er sannsynliggjort at vilkårene er til stede for at det kan meddeles konsesjon i medhold av energiloven. Videre mener de at vedtaket er i strid med grunnloven § 110 b, naturmangfoldloven §§ 8-10, naboloven § 2 og naborettslige prinsipper. Schiong og Kjøs mener også at det foreligger en rekke saksbehandlingsfeil, og at saken ikke er godt nok utredet til at det kan treffes vedtak.

Schiong og Kjøs påpeker NVEs vektlegging av kommunenes uttalelser som får økonomiske goder av tiltaket. De mener at kommunens velvilje er basert på økonomiske fordeler, og at dette på en uakseptabel måte bryter med god forvaltningsskikk. På dette grunnlag vurderes vedtaket som ugyldig.

Schiong og Kjøs mener at tiltaket fremstår som et prøveprosjekt. Det påpekes at NVE har meddelt konsesjon til to andre vindkraftverk i regionen, og at også andre tiltak er aktuelle. De mener NVE har undervurdert en rekke problemstillinger som følger av dette, herunder virkninger for naturmangfold. Schiong og Kjøs krever en utredning av sumvirkninger av tiltaket, sammen med annen påvirkning på det samme området. Herunder nevnes Løpsjøen damanlegg, regulerte elver, Rena leir med tilhørende områder og skytefelt, motorkrossbane, flyplass og rikssenter for fallskjermhopping. De mener at det er en saksbehandlingsfeil at NVE ikke har etterkommet tidligere fremsatte krav om tilleggsutredning av dette. Med henvisning til kommunedelplanens utredning mener de at områdets tålegrense er nådd. Schiong og Kjøs skriver at det er et tankekors at NVE fortsetter å gi konsesjoner til ulønnsomme tiltak som ikke vil bli bygget. Det vises i denne sammenheng til tidligere Olje- og energiminister Borten

Moes uttalelse om at det ikke vil bli meddelt konsesjoner før de tiltak som har fått konsesjon er bygget.

Schiong og Kjøs påpeker at NVEs oppgave er å meddele konsesjon der fordeler klart overgår tiltakets ulemper. NVEs avveining av fordeler mot ulemper vurderes i denne sammenheng som utilfredsstillende, blant annet fordi de mener at denne bygger på hypoteser og udokumenterte påstander. Videre stiller de spørsmål ved at energiloven og forarbeidene mangler omtale av vindkraft og ved regelverket tilknyttet utreders ansvar for gjennomføring av konsekvensutredninger. De stiller spørsmål til utreders kjennskap og vurdering av naturmangfoldet i området og mener at 14 dagers befaring er for lite for kartlegging av dette. Blant annet for større rovdyr mener de at utredningen tar helt feil av både tilstedeværelse og virkninger. De skriver at det ikke er beskrevet hvordan gammelskogsområdene skal vernes. På dette grunnlag kreves en ny utredning.

Schiong og Kjøs mener at den metoden som er lagt til grunn for utredningen etter Statens Vegvesens håndbok 140 er foreldet og lite tilpasset naturinngrep av denne størrelsen. De mener også at de føringer som er lagt i Statens håndbok 140 ikke etterleves i tilstrekkelig grad. Det påpekes en rekke tema der de mener både utredningen og NVEs behandling av dette ikke er tilstrekkelig, herunder sumvirkninger, støyvirkninger, virkninger for naturmangfold og virkninger for hytteliv. Videre fremheves manglende detaljplanlegging av veier, virkninger for kulturminner, friluftsliv og virkninger av ising. Vedrørende friluftsliv skriver de at Raskiftet representerer det mest brukte området i Hedmark, og de stiller seg uforstående til at NVE ikke har tatt hensyn til dagens bruk av Raskiftetoppen, Buberget og Halvorsberget i friluftslivssammenheng. Det påpekes også at NVE ikke har fulgt opp tilleggsutredningens konklusjon om at fugler og dyr påvirkes i større grad enn tidligere antatt.

Schiong og Kjøs mener at det er en alvorlig mangel at det ikke foreligger en nasjonal plan for vindkraftvedtak treffes. Hedmark fylkeskommune retningslinjer avbøter etter deres vurdering ikke dette. Schiong og Kjøs stiller spørsmål ved økonomien i prosjektet og de mener at tiltaket ikke vil tilføre kommunen vesentlige verdier, særlig ikke sett i sammenheng med varslede erstatningsaker. Ettersom tiltaket er i strid med kommunale planer mener de at kommunen vil bli erstatningsansvarlig overfor de som påvirkes av tiltaket. Dette hevdes ikke å være vurdert, noe de anser som en saksbehandlingsfeil. Videre skriver de at manglende visualisering av veier og servicebygg er en saksbehandlingsfeil. De mener at det er kontroversielt at det ikke foreligger vindmålinger, og at det er en saksbehandlingsfeil at ikke offentligheten får tilgang til informasjon om Raskiftets egnethet for vindkraftproduksjon jf. isingsproblematikk og fare for lynnedslag. Grunneieravtaler kan ikke vektlegges all den tid de er undertegnet under trussel om ekspropriasjon og at det må foretas grundigere kulturminneundersøkelser. Videre mener de at det er en mangel ved saksutredningen at det ikke er gjort forsøk på å kalkulere verdien av tapt friluftsliv. De vurderer det også som mangelfull saksbehandling at det ikke er gjort en bedre utredning av helsevirkninger av lavfrekvent støy og stressfaktorer knyttet til hinderlys. Schiong og Kjøs ber primært at Olje- og energidepartementet omgjør NVEs vedtak i denne saken. Dersom vedtaket likevel opprettholdes mener de at det må settes krav til et vesentlig redusert omfang og flere avbøtende tiltak. Ved en eventuell utbygging må tiltaket trekkes så langt som mulig unna Æra friluftsområde/Amundstad skog.

Alf Andreas Kjøs skriver i e-post av 13.02.2014 at han som grunneier i området påklager NVEs vedtak. Kjøs begrunner sin klage med at han mener NVE har tonet ned de negative sider ved saken. Videre vurderer han at vedtaket er preget av usikkerhet, bl.a. om dyre/fugleliv og virkninger for hytteliv/friluftsliv. Kjøs viser til gjeldende planer for Osen-området, hvor det står at området er definert som LNF-område med hensynssone for natur, kultur, friluft og landskap. Dette vurderes å være i strid med tiltaket. I planens visjon vises det til at hyttebygging skal gjøres på en måte som

skaper lokal verdiskapning og en god forvaltning av naturen og det biologiske mangfold. Dette mener han at er uforenlig med vedtak om vindkraftverk.

Kjøe opplyser at han eier en hytte og 17 hyttetomter som han antar vil få redusert verdi som følge av tiltaket. Dette tapet forutsetter han at Olje- og energidepartementet pålegger utbygget erstatning for dersom vedtaket opprettholdes. Vedrørende nettilknytning skriver han at flere grunneiere tidligere har bedt om at nettrase alt. C velges. Dette er det ikke tatt hensyn til. Alt C er den løsning som ødelegger minst skog. At denne løsning skal bli 3 mill kroner dyrere enn alt A hevdes ikke å være riktig, da det ikke er tatt hensyn til det skal ytes økonomisk kompensasjon for beslaglagt areal, produksjonstap (tømmer) og at traseen går gjennom et allerede regulert område, som vil forringes kraftig.

Tore Kjernli skriver i brev av 14.02.2014 at han som grunneier påklager NVEs vedtak. Dette begrunnes med virkninger for tre kommuners rekreasjonsområder, virkninger for turisme og samlede virkninger. Kjernli skriver at tiltakshavers prosess mot grunneierne og kommune før NVEs vedtak er kritikkverdig. Videre ber han om at det settes krav til dokumentasjon av prosjektets vindressurser. Kjernli skriver at 95 % av innkomne merknader er negative, og stiller spørsmål til NVEs vurdering av dette. Når det gjelder sumvirkninger påpeker han at det berørte området fra før av har gitt store bidrag til fellesskapet gjennom utbygging av vannkraft, nasjonalt anlegg for fallskjermhopping, motorsportanlegg, hyttefelt og forsvarets anlegg. Summen av dette mener han at må medføre at det begrenses for nye tiltak. Sammen med forsvarets anlegg, vil tiltaket ifølge Kjernli gi store virkninger for biologisk mangfold. I denne sammenheng fremheves virkninger for store rovdyr, kongeørn og havørn. Han skriver at bestanden av jaktbare fuglearter har gått ned i de senere år, sannsynligvis som følge av forsvarets aktiviteter. Bestanden av elg er derimot stigende.

Olav og Erik Andreas Kjøe påklager i brev av 14.02.2014 NVEs vedtak. Deres klage går hovedsakelig på nettilknytningen av tiltaket der de mener at det konsesjonsgitte alternativet (alternativ A) vil gi store virkninger for deres planlagt hyttefelt. Visuelle virkninger, usikkerhet rundt stråling fra høyspent og redusert verdi som urørt naturområde vil medføre at hyttefeltplanen må skrinlegges ved dette trasealternativet, og vil i tillegg gi store virkninger for skogsdrift, skogsfugl og småviltjakt. Det stilles spørsmål ved lovligheten av å plassere høyspenttraseen nær et offentlig regulert hytteområde. De skriver at dersom traséalternativ A opprettholdes vil de kreve innløst hyttetomtene og erstatning for tapt fortjeneste ved salg av hytter. Alternativ C vurderes som mindre konfliktfullt. For dette alternativet skriver de at de som grunneiere kan være villige til å gå i forhandling om minnelige løsninger.

Olav Ilsaas skriver i brev av 17.02.2014 at han påklager NVEs vedtak, og i hovedsak nettilknytningen av anlegget. Han mener at konsesjonen er i strid med nabolovens § 2 og naborettlige prinsipper. Utredning av virkninger for nettilknytningen vurderes som for dårlig, og de mener at NVE i for stor grad har vektlagt kommunens standpunkt i saken. Den konsesjonsgitte nettilknytningen (alternativ A) vil gå igjennom et regulert hyttefelt med ca 20 eksisterende hytter og 110 regulerte tomter. Dette vil gi store virkninger for hyttenes verdi og aktualiserer et erstatningsansvar. Dette sees i sammenheng med eksisterende påvirkning fra forsvarets Regionfelt Østlandet. Argumentet om at nettilknytningsalternativ A er rimeligere enn alternativ C tar ikke hensyn til innløsning av hytter og hyttetomter. Alternativ A vil også berøre flere kilometer med kulturskog, mens alternativ C i hovedsak følger eksisterende nett. Alternativ C gir for øvrig små virkninger for andre, og Ilsaas skriver at han er villig til å inngå samtaler om minnelige ordninger dersom dette nettilknytningsalternativ velges.

Ulf Inge Vien skriver i brev av 17.02.2014 at han som berørt hytteeier påklager NVEs vedtak. Vien skriver at tiltaket er i strid med naboloven § 2 og naborettlige prinsipper. Nettilknytning av tiltaket vurderes som for dårlig utredet. Han mener at NVE i for stor grad har vektlagt kommunestyrets avgjørelse om nettilknytning. I denne sammenheng påpekes det at kommunestyrets avgjørelse bare

hadde marginal tilslutning. Det valgte alternativ medfører en trasé gjennom et eksisterende hyttefelt med mange regulerte hyttetomter. Dette vil gi store virkninger for hyttene, og det vil utløse erstatningskrav fra både hytteeiere og grunneier. I argumentasjonen for at det valgte alternativ er rimeligere enn alternativ C er det ikke disse kostnadene tatt med. Det påpekes også at det valgte nettilknytningsalternativ vil berøre flere kilometer med kulturskog, mens alternativ C i hovedsak følger eksisterende nett.

Snefrid og Ragnar Reutz-Håkenstad skriver i brev av 19.02.2014 at de bor på østsiden av Osensjøen, med nærmeste vindturbin på ca. 3 km fra deres sted, Hammeren leirsted. Deres klage retter seg først og fremst mot NVEs vurderinger og begrunnelse for å avvise videre utredning av støy, herunder virkninger av lavfrekvent støy. De mener at lavfrekvent støy fra vindturbiner er et vesentlig problem, og at NVEs syn på dette er utdatert og feil.

Reutz-Håkenstad gir i sin klage en fremstilling av den historikken som ligger bak NVEs praksis vedrørende støy i vindkraftsaker. De mener at dagens retningslinjer T-1442 og veiledningen i T-2115 representerer gammel kunnskap fremlagt av NVE i tidligere arbeider. Det påpeker at lavfrekvent støy ikke er tatt inn i retningslinjene. På dette grunnlag hevder de at tiltaksbeskrivelsen i utredningsprogrammet ikke følges, da utredningen ikke baseres på all tilgjengelig kunnskap om støy.

Reutz-Håkenstad mener at usikkerhet om støy fra vindkraftverk og helsevirkninger må utredes og vurderes før vedtak kan treffes i saken. I denne sammenheng gjengir de NVEs vurdering av lavfrekvent støy der det blant annet henvises til Miljødirektoratets rapport utført av konsulentselskapet Delta. Dette er et arbeid Reutz-Håkenstad ikke har tillit til. For det første mener de at rapporten ikke er offentlig tilgjengelig, og stiller spørsmål ved Deltas habilitet. De ber om at NVE utdypes hva direktoratet mener om de danske grenseverdiene for lavfrekvent støy. De ber også om at professor Henrik Møller i Danmark gir en evaluering av rapporten og en tilsvarende Deltarapport, der han har trukket seg fra samarbeidet. De ønsker også en uttalelse fra Miljødirektoratet knyttet til utlysingsprosessen for prosjektet. Videre ber de om at Folkehelseinstituttet kontaktes for en vurdering av helsevirkninger. Dette sees i sammenheng med lyssetting av vindturbinene.

Reutz-Håkenstad vurderer lavfrekvent støy fra vindturbiner som et underkommunisert og vesentlig problem. På dette grunnlag utfordres NVEs henvisning til at det er "rådende konsensus" i fagmiljøene vedrørende at dette ikke er et vesentlig problem. De viser for øvrig til mange høringsuttalelser om temaet, og påpeker at bygningene på østsiden av Osensjøen ligger i dominerende vindretning, i vindskygge og at det kan være vanskelig å finne gode avbøtende tiltak mot lavfrekvent støy. De mener at støyproblemene på østsiden av Osensjøen er undervurdert, blant annet som følge av lydets adferd over vann og økt støynivå ved ising. Videre mener de at det ikke er kjent hva slags samlede støyvirkninger vindturbinene på Raskiftet vil medføre. Dette sees i lys av at store vindturbiner støyer mer enn små. Reutz-Håkenstad kan ikke slutte seg til NVEs vurdering av at grenseverdiene er et uttrykk for hva samfunnet bør akseptere.

Reutz-Håkenstad mener at problemer knyttet til støy fra vindkraft ikke kan sammenlignes erfaringer fra andre land. Dette skyldes både demografiske forhold og at topografien i Norge skiller seg fra den myke dyrkede mark der vindkraft er plassert i utlandet. For øvrig påpekes forskningen fra Conny Larsen i Sverige vedrørende hvordan folk plages av vindkraftverk, ikke gjennom gjennomsnittsstøy, men ved stadig tilbakevendende topper i støynivåer. De opplyser at Danmark nå er i gang med et treårig forskningsprosjekt som skal avklare sammenheng mellom støy fra vindkraftverk og hjertekarsykdommer, depresjon, høyt blodtrykk, søvnforstyrrelser, diabetes og fødselsvekt.

Reutz-Håkenstad mener at tiltaket er plassert for nærme Søre Osen kirke, og at dette er et av de tema som neglisjert i NVEs vurdering av kulturminner og kulturmiljø. Videre stiller de spørsmål ved bærekraft og miljøvennlighet i vindkraft.

Norsk Ornitologisk Forening (NOF) skriver i brev av 20.02.2014 at de påklager Raskiftet vindkraftverk, sammen med de to andre konsesjonsgitte tiltakene på Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk, og Kvitvola/Grøhøgda vindkraftverk. NOF begrunner sin klage med at tiltakene vil være i strid med naturverdier i området. Raskiftet er et av de mest uberørte områdene i regionen, og det nærliggende vannet Osensjøen er et sentralt område for fiskeørn. Det er også et etablert område for kongeørn, og det innehar store barskogsverdier, herunder et større gammelskogsområde. Manglende regional plan for vindkraft fremheves og understrekes som en vesentlig mangel ved vedtakene. Samlet belastning av flere tiltak må vurderes. Videre vises det til et studium av fugl ved vindkraftverk, som er fremlagt i desember 2013. Her fremgår det at dødeligheten er større for fugl ved nærhet til vindkraftverk enn det som har vært tidligere antatt. Høyere vindturbiner øker dette problemet, som kan slå vesentlig ut på ørn og andre rovfuglarter. NOF ser med bekymring på at energimyndighetene har meddelt mange vindkraftkonsesjoner, og ser dette som en alvorlig trussel mot urørt natur i Norge.

Norges Miljøvernforbund (NFM) skriver i brev av 20.02.2014 de påklager NVEs vedtak. De mener at tiltaket er i strid med grunnlovens §110 b og annen lovgivning som skal ivareta naturvernenssyn. NFM mener at det er galt at Norge trenger mer kraft, og de stiller spørsmål ved klimavirkningene av tiltaket. Videre stilles det spørsmål ved NVEs skjønnsutøvelse og de mener at utredningen er tvilsom og subjektiv. NMF skriver at lønnsomheten i prosjektet er for dårlig underbygget, og mener at det knyttes større økonomisk usikkerhet til prosjektet enn det NVE har lagt til grunn, blant annet som følge usikkerhet knyttet til ny vindturbinetnologi og kostnader ved nedleggelse. Det vises i denne sammenheng til flere andre prosjekter der økonomien har vært dårlig. Ising vurderes som et stort problem. NMF mener at Norge istedenfor vindkraft bør satse på oppgradering av vannkraftverk som gir bedre samfunnsøkonomi og flere norske arbeidsplasser, uten at norsk natur tar skade.

Om støy mener NMF at NVE og tiltakshaver neglisjerer utenlandsk erfaring om problemets størrelse, og at støyberegningene er upålitelige. Det vises i denne sammenheng til erfaringer fra Danmark der det fremgår at mink endrer adferd som følge av støy fra vindkraftverk. Videre mener de at klimavirkningene av tiltakets påvirkning på myrer vil bli store, og at dette ikke er tilstrekkelig utredet. Konsesjonen tilfredsstiller ifølge NMF ikke de krav naturmangfoldloven stiller. Virkninger for storfugl beskrives og de savner en helhetlig plan for de planlagte tiltakene i regionen, jf. naturmangfoldloven § 10. Vedrørende synlighet og markeringslys stilles spørsmål til NVEs vurdering av muligheten for bruk av slukkingssystemer som avbøtende tiltak, all den tid det eneste eksisterende systemet ikke fungerer.

Vedrørende eiendomspriser mener NMF at NVE ikke i tilstrekkelig grad har vektlagt de tap som påføres eiere av hus og hytter. De viser i denne sammenheng til rapporter fra Danmark, Storbritannia og USA som viser verditap på fast eiendom som følge av nærhet til vindkraftverk. For øvrig mener de at NVE ikke i tilstrekkelig grad har vektlagt virkninger av oljelekkasjer, sprengning, vannforurensing og avrenning fra betongfundamenter og fra rensing av vindturbinene. Vedrørende lynnedslag, brann og beredskap stiller de spørsmål til hvem som skal betale for øvelser og beredskap. Det er positivt at det foreligger ROS analyse for tiltaket, men det stilles spørsmål ved utreders habilitet. NMF bestrider for øvrig NVEs lovforklaring ved ekspropriasjon og forhåndstiltredelse uten skjønn. Dette begrunnes med at det ikke er ikke er "tvillaust" at inngrepet er mer til gang enn til skade.

Trygve Øverby og Dagfinn og Astrid Hagen skriver i brev av 23.02.2014 at de påklager NVEs vedtak. De minner om Rådmannen i Trysil sitt innspill til saken, der han begrunner hvorfor kommunestyret bør tilrå at det ikke meddeles konsesjon til tiltaket. Rådmannens innstilling ble i denne

saken ikke fulgt av kommunestyret. I denne sammenheng fremheves NVEs vektlegging av en positiv kommune, og de kritiserer den kommunale prosessen frem til vedtaket. De stiller spørsmål ved kommunens habilitet, ettersom kommunen er deleier i Eidsiva. Høverby/Hagen kan ikke forstå NVEs skjønnsvurdering av at fordeler overgår ulemper ved tiltaket. De kan heller ikke se at det er tilstrekkelig vind på Raskiftet, og skriver at isingsproblematikken vil bli stor. Dette kan gi større støyvirkninger enn det som er lagt til grunn for vedtaket. Videre er de skeptiske til økonomien i prosjektet, og mener Norge er på gale veier i sin måloppnåelse i medhold av fornybardirektivet. Dette sees i sammenheng med tiltakets virkninger for norsk natur og folks trivsel. Tiltaket vil etter deres vurdering medføre redusert livskvalitet, negative virkninger for reiseliv, redusert eiendomsverdi og redusert hytteutbygging. Det vil påføre dem visuelle virkninger og støyvirkninger. På dette grunnlag varsler de erstatningskrav ved en eventuell realisering av tiltaket.

Gordon og Melanie Logemann skriver i brev av 23.02.2014 at de påklager NVEs vedtak. Dette begrunnes med at tiltaket vurderes å være i strid med kommunale planer og målsettinger for området. Videre mener de at konsesjonen strider med Århuskonvensjonen, og at verken kommune eller NVE har tatt tilstrekkelig hensyn til de innspill som er kommet mot tiltaket. Logemann mener at det ikke foreligger noen god begrunnelse for vedtaket, noe som er i strid med konvensjonen. I sin klage går Logemann gjennom Århuskonvensjonens temaer om retten til informasjon og deltagelse og klage ved miljøspørsmål som berører fremtidige generasjoner. Det bes om en bedre redegjørelse for hvorfor tiltaket medfører reduserte utslipp av CO₂. Denne må også inneholde en vurdering av ødeleggelser av skogsområder og alternativet med effektivisering av eksisterende vannkraftverk.

Det påpekes at Norge ikke har erfaring med utbygging av den typen store vindturbiner som det her planlegges, og derfor henvises det til erfaringer fra Danmark og Tyskland. I denne sammenheng fremheves spesielt lavfrekvent støy. Logemann stiller spørsmål til om støybelastningen ved deres bolig tar vindhastigheter i betraktning, og hvilke støynivå som vil komme innendørs. Tiltaket ligger mindre enn en km fra Logemanns bolig. De mener at det er stor fare for at grenseverdiene overstiges ved deres bolig, og at dette også kan gjelde husene på østsiden av Osensjøen da beregningene ikke har regnet med "vannfaktoren" som vil forsterke lyden. Dette sees i sammenheng med virkninger for folkehelse, og det etterspørres en vurdering av temaet. De vil ha en bedre redegjørelse for hvorfor tiltakets fordeler oppveier de negative, og krever å få vite hva som er konkrete planlagte tiltak for å begrense eventuelle helseutfordringer som følge av støy og skyggekast.

Logemann beskriver flere forsknings- og erfaringsarbeider som beskriver helsevirkninger av støy fra vindkraftverk, som følge av redusert søvnkvalitet og annet. I denne sammenheng beskrives virkninger av stress på mental helse, blodtrykk, diabetes og hjertekarsykdom. Blant annet nevnes her forskningen til Møller og Sejer Pedersen ved Aalborgs universitet som skriver at det må legges inn en sikkerhetsmargin rundt vindkraftverk for at støygrenser skal overholdes. På dette grunnlag ber de om at det fremlegges nye beregninger av støy i medhold av Aalborg universitets anbefalinger, og krever at det ikke bygges vindkraftverk nærmere enn 2 km fra deres eiendom. Logemann varsler at dersom støy og skyggekastvirkningene blir for store vil de kreve erstatning.

Logemann er bekymret for virkninger av økt grunnvannstand som følge av avrenning fra myrer ved etablering av tiltaket. Dette mener de at ikke er tilstrekkelig utredet, og de ønsker å vite hvem som står ansvarlig for slike følger.

Forum for natur og friluftsliv Hedmark (FNFH) skriver i brev av 26.02.2014 at de påklager NVEs vedtak. Dette begrunnes med at beslutningsgrunnlaget i saken ikke vurderes som tilstrekkelig, og at de dermed mener at vedtaket er ugyldig i henhold til forvaltningsloven § 17. Det påpekes at tiltaket vil medføre store arealinngrep i det de mener at er et viktig skogsområde. Dette vil gi virkninger på urørt natur, landskap, naturmangfold og friluftsliv. Ulempene vurderes som større enn fordelene, og de

mener at forpliktelser tilknyttet bevaring av friluftsområder bør ha forrang for ny kraftproduksjon. FNFH mener at det nå er meddelt tilstrekkelig med vindkraftkonsesjoner til at Norges forpliktelser kan nås, og at NVE ikke har vurdert energisparing som et viktig bidrag til å nå Norges fornybarmål.

FNFH mener at tiltaket er i strid med naturmangfoldloven § 12 om miljøforsvarlige teknikker, driftsmetoder og lokalisering, og at NVE ikke har gjort de vurderinger loven krever vedrørende hva som gir det samfunnsmessige beste resultat. I denne sammenheng etterspørres blant annet en vurdering av alternativet ved energieffektivisering, lokalisering i mindre konfliktfylte områder og oppgradering av eksisterende vannkraftverk.

FNFH mener at det må tas større hensyn til biologisk mangfold. De krav naturmangfoldloven i § 8 setter til kunnskapsgrunnlaget er ikke tilstrekkelig imøtekommet i utredningen. Videre mener de at NVE burde ha lagt mer vekt på føre-var prinsippet i lovens § 9, og de påpeker at § 10 setter krav til vurdering av samlet belastning. I denne sammenheng påpekes en rekke andre inngrep i det samme området, herunder det planlagte Kjølberget vindkraftverk som vil bli synlig fra Raskiftet. HNFH er bekymret for den manglende helhetlige planleggingen og mener tålegrensen for inngrep er nådd.

FNFH mener at inngrep i INON ikke følger regjeringens mål. De fremhever NVEs vurdering av virkninger for friluftsliv og landskap, der de er uenige i NVEs vektlegging. Det vises også til dokumentene "Regionale føringer for behandling av vindkraftsaker i Hedmark", "Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk" og St. Meld 39 om friluftsliv, som de mener alle er i strid med tiltaket

Åmot kommune skriver i brev av 26.02.2014 og 29.04.2014 at de på bakgrunn av henvendelser fra berørte grunneiere har omprioritert sin anbefaling vedrørende nettilknytning av anlegget. De vil nå primært anbefale at det velges alternativ C, under forutsetning at eksisterende kraftgate benyttes, slik at innvendinger fra grunneier Erik Kulusveen blir ivaretatt. Alternativet prioriteres med bakgrunn i at dette ligger lengst unna bebyggelse og at veier og kraftledninger da vil samles.

Forsvarsbygg skriver i brev av 10.03.2014 at de påklager NVEs vedtak. Dette begrunnes med virkninger for Regionfelt Østlandet (RØ) som ligger 3 km sørøst for tiltaket. Dette oppgis å være Hærens og Luftforsvarets viktigste skyte- og samtreningsfelt sør for Troms. Til grunn for klagen legges følgende momenter:

- Reduserte muligheter for taktisk flyving
- Begrensninger på militære flys bruk av den sydlige delen av RØ, som følge av krav til høyere værminima grunnet vindturbinenes høyde. Kravet til skybase øker like mye som totalhøyden på vindturbinene. Flere disipliner lufttaktikk vil ikke kunne utføres når skydekket er lavere enn kravet til skybase. Øvingsutbyttet ved samvirkeøvelser mellom Hæren og Luftforsvaret vil også bli redusert med høyere værminima.
- Etter at Ørland ble utpekt til hovedbase for nye kampfly (F-35), vil Regionfelt Østlandet være F-35s viktigste skyte- og samtreningsfelt syd for Troms. På nåværende tidspunkt har Luftforsvaret ikke oversikt over hvilke nye krav som kan komme for F-35s bruk av feltet, men vil påpeke behovet for å unngå et vindkraftverk så tett opp til dette skytefeltet og som kan forhindre nye eller endrede bruks- og øvingsmønstre.
- Fallskjermhopping i søndre del av RØ kan ikke skje når vindturbinene er i bruk, og vil være et forstyrrende element i planlegging av hoppvirksomheten. For fallskjermhoppingen bemerkes at avbøtende tiltak er mulig og også tilstått i konsesjonsvilkårene (stans av rotasjon), men momentet vil likevel spille inn i totalvurderingen av konsekvensene.

I brev av 06.03.2014 skriver Luftforsvaret at NVEs vilkår om å ha hvite eller lys fargede vindturbiner vil være i strid med Forsvarets krav til farging, merking og lyssetting og til Luftforsvarets kommende merkeforskrift. De mener at vindkraftverket må være ekstra godt merket og lyssatt, da det befinner seg i et mye brukt lavflygingsområde. På dette grunnlag mener de at NVE burde ha lagt større vekt på strengere merke- og lyskrav for vindturbiner. Dette blir en konflikt mellom «visuell forurensning» og krav til god merking for å ivareta flysikkerheten. De mener at det siste må prioriteres.

Naturvernforbundet i Hedmark (NFH) skriver i brev av 05.03.2014 at de påklager alle de tre vindkraftverkene som er konsesjonsgitt i Hedmark, Raskiftet, Kvitvola/Gråhøgda og Songkjølen/Engerfjellet vindkraftverk. NFH skriver at selv om bare to av de konsesjonsgitte tiltakene vil bli bygget utgjør dette et stort arealinngrep i regionen og krever på dette grunnlag utredning av samlede virkninger av tiltakene. Dette vil gjelde både med tanke på naturmangfold jf naturmangfoldloven § 10, men også for friluftsliv, landskap, stedsidentitet og livskvalitet. Eksisterende påvirkning kreves vurdert i en utredning av samlet belastning. I den sammenheng nevnes eksisterende vannkraftproduksjon der Osensjøen, Osa, Rena og Storsjøen er regulert, med betydelige virkninger for landskap, økologi og friluftsliv/sportsfiske, og fremtidige vannkraftutbygging som planlagte tiltaket i Sølva og Osensjøen. Videre nevnes forsvarets aktiviteter i Regionfelt Østlandet og Rena leir med øvingsfelt, skogsdrift i regionen, hyttefelt og planlagt hytteutbygging og generell urbanisering og utbyggingspress. NFH mener at dagens bitvis nedbyggingen av sammenhengende naturområder er en av de største truslene mot norsk natur. NVE kritiseres for ikke å vurdere landskapsvirkningene av de konsesjonsgitte tiltakene på en tilstrekkelig måte. Vedrørende virkninger for friluftsliv hadde NFH forventet både bedre utredninger og grundigere vurderinger fra NVE. Når det gjelder INON skriver de at det samlede tapet av intakt natur blir betydelig større enn det NVE har lagt til grunn.

Vedrørende NVEs vurderinger og skjønnsutøvelse mener NFH at det er et betydelig innslag av standardtekster i Bakgrunn for vedtak og at dette gir et inntrykk av at NVE er lite påvirket av kritiske faglige bidrag i sakene, innsigelser og et stort antall negative høringsuttalelser. I denne sammenheng stiller de spørsmål til hvilke tema NVE faktisk vektlegger, og mener at NVEs vurderinger og avveininger er i strid med forvaltningsloven § 25 vedrørende begrunnelse, da de ikke tilfredsstillt krav som settes til systematikk, diskusjon, åpenhet og etterprøvbarehet. Det gis en rekke eksempler på NVEs formuleringer og vektlegging av forskjellige tema, herunder NVE vurdering av samlede virkninger på Raskiftet. De mener at NVEs vurderinger ikke tilfredsstillt krav forvaltningsloven setter, blant annet som følge av at NVE ikke har redegjort for hvordan vurderingene fremkommer jf naturmangfoldloven § 7. Spesielt fremheves NVEs bruk av "noe vekt" på en rekke tema. NFH mener at dette verken tilkjenner NVEs faktiske vurderinger eller underbygger de konklusjoner som trekkes.

NFH anfører at NVEs skjønnsutøvelse når det gjelder sumvirkninger ikke kan karakteriseres som en reel vurdering, og at NVE derfor ikke har oppfylt de krav som stilles i naturmangfoldloven og konsekvensutredningsforskriften. Disse prinsipielle innvendingene mot NVEs skjønnsutøvelse gjelder på de fleste andre temaene i saken. Dette påberopes som saksbehandlingsfeil som de mener at må legges til grunn for at konsesjonene ikke kan være gyldige.

3.1 Tiltakshavers kommentarer til innkomne merknader

Austri Vind DA har kommentert de innkomne merknadene i brev av 30.04.2014 og 16.05.2014. NVE har ikke sammenfattet tiltakshavers vurderinger, men benytter dette der det er relevant.

4 NVEs vurdering av klagen

4.1 Lovgrunnlag og skjønnsvurdering av fordeler mot ulemper

Flere klageinstanser stiller spørsmål til NVEs skjønnsutøvelse og utredningene av virkninger. Mange savner en bedre redegjørelse for hvorfor tiltakets fordeler er større enn ulempene. Flere hevder det ikke er sannsynliggjort at vilkårene er til stede for at det kan meddeles konsesjon i medhold av energiloven og at vedtaket er ugyldig blant annet som følge av lovstrid og saksbehandlingsfeil. I denne sammenheng hevdes det at vedtaket er i strid med grunnloven § 110 b, naturmangfoldloven §§ 8-10 og 12, naboloven § 2 med naborettlige prinsipper og forvaltningsloven § 17. Logemann mener at den manglende begrunnelse for vedtaket strider med Århuskonvensjonens bestemmelser tilknyttet tiltak som har miljøvirkninger for fremtidige generasjoner. Flere viser til gjeldende planer for Osen-området, hvor det står at området er definert som LNF-område med hensynssone for natur, kultur, friluftsliv og landskap, og vurderes til å være i strid med planstatus. Det opplyses at planens visjon er at hyttebygging ved sjøen og i høyden skal gjøres på en måte som skaper lokal verdiskapning og en god forvaltning av naturen og det biologiske mangfold. Dette mener flere at er uforenlig med vedtak om vindkraftverk. FNFH mener at inngrep i INON ikke følger regjeringens mål. De påpeker at tiltaket er i strid med ”Regionale føringer for behandling av vindkraftsaker i Hedmark”, ”Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk” og St. Meld 39 om friluftsliv. Schiong og Kjøs mener at det er en mangel at det ikke foreligger noen nasjonal plan for arealforvaltning før vindkraftvedtak treffes.

NVE vil påpeke at Bakgrunn for vedtak er en sammenstilling og vurdering av virkninger vi vurderer som beslutningsrelevant for vindkraftverket. Klagerne er uenig i NVEs skjønnsutøvelse, men kan ikke se at de anførte klagegrunnene representerer nye forhold som ikke er vurdert i Bakgrunn for vedtak. På dette grunnlag avvises det at vedtaket er i strid med Århuskonvensjonen som fremlagt i klagen fra Logemann. Når det gjelder andre planer og føringer konstaterer NVE at alle vindkraftverk i Norge er lokalisert i områder der tiltaket kan være i strid med eksisterende planstatus. Vindkraftverk medfører derfor nesten alltid virkninger for tema som friluftsliv og INON. NVE kan på dette grunnlag ikke se at et vedtaket er i strid med grunnloven § 110 b, naturmangfoldloven §§ 8-10 og 12, naboloven § 2 med naborettlige prinsipper og forvaltningsloven § 17. Vedrørende påstandene om at manglede regional og nasjonal planlegging medfører saksbehandlingsfeil som kan gjøre vedtaket ugyldig viser vi til Bakgrunn for vedtak.

4.2 Beslutningsgrunnlaget i saken

Flere av klagerne skriver at beslutningsgrunnlaget i saken ikke er tilstrekkelig, og at vedtaket dermed er ugyldig. Flere mener også at NVE ikke har gjort de vurderinger energiloven krever vedrørende hva som gir det beste resultat for samfunnet. Dette begrunnes med blant annet at det ikke er gjort en vurdering av energieffektivisering, lokalisering i mindre konfliktfylte områder og oppgradering av eksisterende vannkraftverk. Schiong og Kjøs stiller spørsmål ved utreders habilitet, og de mener at den metoden som er lagt til grunn for utredningen etter håndbok 140 er foreldet og lite tilpasset naturinngrep av denne størrelsen, og at de føringer som er lagt i håndbok 140 ikke etterleveres i tilstrekkelig grad. Det påpekes en rekke tema der de mener både utredningen ikke er tilstrekkelig, herunder sumvirkninger, støyvirkninger, virkninger for naturmangfold og virkninger for hytteliv. Videre fremheves manglende detaljplanlegging av veier, virkninger for kulturminner og friluftsliv. Schiong og Kjøs mener at tiltaket fremstår som et prøveprosjekt. Sett i lys av at Raskiftet vindkraftverk er plassert i INON og at tiltakshaver fra før ikke har erfaring med vindkraft mener Schiong og Kjøs at det er en saksbehandlingsfeil at NVE ikke har imøtekommet tidligere krav om tilleggsutredninger.

NVE konstaterer at utreder i denne saken har oppfylt de krav ble fastsatt i utredningsprogrammet og krav til tilleggsutredninger. Den metoden som er lagt til grunn for utredningen er den samme som benyttes i de fleste vindkraftsaker, og denne gir etter vår vurdering en dekkende beskrivelse av virkningene. NVE kan ikke se at det er begått saksbehandlingsfeil, som følge av at det ikke er gjort vurdering av alternativet ved energieffektivisering, lokalisering i mindre konfliktylte områder og oppgradering av vannkraftverk. NVE minner i den sammenheng om at det er vår plikt å ta til behandling de prosjekter som omsøkes og at det er fastsatt et fysisk mål for fornybar energiproduksjon i sertifikatmarkedet uavhengig av mål om energieffektivisering og oppgradering av vannkraftverk som også kan få støtte med elsertifikater. Det er tiltakshavers oppgave å oppfylle de krav NVE setter til beslutningsgrunnlag i saken, både i krav til utredning og eventuelle krav til tilleggsutredninger. Vedrørende de tema som legges til grunn for Schiong og Kjøs vurdering av at vedtaket er beheftet med flere saksbehandlingsfeil konstaterer vi at de er uenige med vår tematiske vurdering som fremlagt i Bakgrunn for vedtak. Vi mener imidlertid å ha redegjort for vår vurdering av alle disse temaene på en tilstrekkelig måte

4.2 Kommunal prosess og grunneieres standpunkt

Flere klageinstanser kommenterer den kommunale beslutningsprosessen i saken, NVEs vektlegging av en positiv kommune og den prosess tiltakshaver har ført mot grunneierne i saken. Det påpekes i klagene at rådmannen i Trysil sitt innspill til saken tilråder at det ikke meddeles konsesjon til tiltaket. Rådmannens innstilling ble i denne saken ikke fulgt av kommunestyret. Schiong og Kjøs mener at kommunens ja er basert på økonomiske goder og at dette på en uakseptabel måte bryter med god forvaltningsskikk. På dette grunnlag vurderes vedtaket som ugyldig. De mener også at grunneieravtaler ikke kan vektlegges, all den tid de er undertegnet under trussel om ekspropriasjon og at det må foretas grundigere kulturminneundersøkelser.

NVE vil påpeke at kommunen er en viktig høringsinstans i vindkraftsaker. NVE har i flere enkeltvedtak avgjort saker i strid med kommuners ønsker, og vil avvise at kommunens syn er tillagt avgjørende vekt i denne saken. Videre er det viktig at tiltakshavere bak vindkraftverk har et avklart forhold til grunneierne i sine tiltak, men har rett til å søke ekspropriasjon for de tilfeller det ikke er mulig å inngå minnelige ordninger med alle berørte grunneiere/rettighetshavere.

4.3 Økonomi, vindressurser, klimavirkninger og behovet for vindkraft

Flere klageinstanser mener at det er galt at Norge trenger mer kraft, og at det nå er meddelt tilstrekkelig med vindkraftkonsesjoner til at Norges forpliktelser kan nås. Det påpekes at NVE ikke har vurdert energisparing som et viktig bidrag til å nå Norges fornybarmål, og det settes spørsmål ved klimavirkningene av tiltaket. I denne sammenheng etterspørres en bedre redegjørelse for hvorfor tiltaket medfører reduserte utslipp av CO₂. Det bes om at denne også inneholder en vurdering av ødeleggelser av skogsområder, nedbygging av myrer og alternativ effektivisering av vannkraftverk. Flere ser med bekymring på at energimyndighetene har meddelt mange vindkraftkonsesjoner, og ser dette som en trussel mot urørt natur i Norge. Flere mener at lønnsomheten i prosjektet er for dårlig underbygget, og at det knyttes større økonomisk usikkerhet til prosjektet enn det NVE har lagt til grunn. Dette baseres på usikkerhet knyttet til vindressursen i området, ny vindturbinteknologi og kostnader ved nedleggelse. NMF viser i denne sammenheng til flere andre prosjekter der økonomien har vært dårlig. Flere mener at Norge isteden bør satse på oppgradering av vannkraftverk som hevdes å gi bedre samfunnsøkonomi uten at norsk natur tar skade. Schiong og Kjøs mener at tiltaket ikke vil tilføre kommunen vesentlige verdier, særlig ikke sett i sammenheng med varslede erstatningssaker. Ettersom tiltaket er i strid med kommunale planer vil kommunen ifølge Schiong og Kjøs bli erstatningsansvarlig overfor de som påvirkes av tiltaket. Dette hevdes ikke å være vurdert, noe de anser som en saksbehandlingsfeil. Schiong og Kjøs mener det er kontroversielt at det ikke foreligger

vindmålinger, og at det er en saksbehandlingsfeil at ikke offentligheten får tilgang til informasjon om Raskiftets egnethet for vindkraftproduksjon jf. isingsproblematikk og fare for lynnedslag. Etter deres vurdering vil vindkraft føre til overproduksjon og fallende strømpriser. På dette grunnlag mener de at det ikke kan konkluderes med at tiltaket er samfunnsøkonomiske lønnsomt. Schiong og Kjøs skriver at det er et tankekors at NVE kan fortsette å gi konsesjoner til ulønnsomme tiltak som ikke vil bli bygget. Det vises i denne sammenheng til tidligere Olje- og energiminister Borten Moes uttalelse om at det ikke vil bli meddelt konsesjoner før de tiltak som har fått konsesjon er bygget. Videre mener de at det er en mangel ved saksutredningen at det ikke er gjort forsøk på å kalkulere verdien av tapt friluftsliv.

NVE konstaterer at mange av de allerede konsesjonsgitte vindkraftverkene i Norge av forskjellige grunner ikke vil bli bygget, men det er etter vår vurdering viktig å understreke at elsertifikatmarkedet er markedsbasert og at derfor er nødvendig med konkurranse mellom prosjekter for å sikre at bare de beste blir realisert. I tillegg er det også viktig med konkurranse om tilgjengelig nettkapasitet og at mange prosjekter blir realisert med mindre installert effekt enn konsesjonsgitt. For at Norge skal oppfylle fornybarmål er det derfor fortsatt viktig at det meddeles konsesjoner til vindkraftverk, der fordelene med prosjektene er vurdert til å være større enn ulempene. Vedrørende vurderingen av prosjektets økonomi, vindressurs i området, områdets egnethet for vindkraft, isingsproblematikk og alternativer til Raskiftet vindkraftverk vises til vår vurdering i Bakgrunn for vedtak. Vi mener at dette er tema som er tilstrekkelig vurdert her. Etter vår vurdering er tiltaket et godt økonomisk prosjekt, som kan være konkurransedyktig i det norsk-svenske elsertifikatmarkedet. Vi vil imidlertid slutte oss til at det alltid er usikkerhet knyttet til vindressurser og realiseringsmuligheter, og konstaterer at det endelige svaret ikke vil foreligge før det er gjennomført vindmålinger. Det er ikke et krav at det skal foreligge vindmålinger før vedtak. NVE har utarbeidet et eget vindkart som sammen med andre kilder kan gi grunnlag for å estimere produksjonspotensialet på en tilstrekkelig god måte.

Vurdering av om utbygging av vindkraftverk gir grunnlag for kompensasjon ligger etter NVEs vurdering utenfor det vi skal vurdere i konsesjonsbehandlingen. På dette grunnlag vurderer vi det ikke som relevant å se de økonomiske virkningene av eventuelle privatrettslige søksmål mot tiltakshaver som en del av beslutningsgrunnlaget for en vurdering av økonomien i et vindkraftverk. Kalkulering av verdien på tapt friluftsliv er etter NVEs vurdering en vanskelig oppgave, som vil kunne kritiseres nesten uavhengig av hvilke omfang som legges ned i dette. Det skyldes at det ikke finnes omforente metoder å gjøre dette på. Vi mener at den skjønnsvurderingen som er gjort basert på utredning, tilleggsinformasjon, innspill og NVEs erfaring, er den beste måten å vurdere slike tema.

Vedrørende klimavirkninger av vindkraft sett i lys av nedbygging av myrer og skogsområdet vil dette etter NVEs vurdering gi et begrenset utslipp av CO₂. Vi legger til grunn at det er relativt sett små myr- og skogområder som faktisk berøres. NVE er enig i at myrer er viktige landskapselementer, og har derfor satt som vilkår at det i miljø-, transport- og anleggsplanen skal redegjøres for hvordan myrområdenes funksjoner skal ivaretas. Dette bør etter NVEs vurdering være tilstrekkelig til at også klimavirkningene ved reduksjon av myrer holdes på et minimum.

4.3 Landskap

Schiong og Kjøs mener manglende visualisering av veier og servicebygg er en saksbehandlingsfeil. NVE vil her vise til vår vurdering av beslutningsgrunnlaget i Bakgrunn for vedtak der dette er vurdert. I utredningsprogrammet står det at slike anlegg skal visualiseres om det vurderes som hensiktsmessig. NVE konstaterer at tiltakshaver ikke har vurdert slike visualiseringer som hensiktsmessig, men anser ikke dette som en vesentlig mangel ved konsekvensutredningen. På dette grunnlag avviser vi at manglende visualiseringer av veier og servicebygg kan påberopes som saksbehandlingsfeil

4.4 Kulturminner og kulturmiljø

Schiong og Kjøs påpeker virkninger for kulturminner. Reutz-Håkenstad mener at tiltaket er plassert for nærme Søre Osen kirke, og at dette er et av de tema som neglisjert i NVEs vurdering av kulturminner og kulturmiljø.

NVE konstaterer at Søre Osen kirke ikke er gitt en egen vurdering i Bakgrunn for vedtak. NVE har vurdert denne som en del av flere viktige kulturminner og -miljøer ved Osensjøen og langs Søndre Osa. Konsekvensgraden for hele tiltaket er satt til middels (-stor) negativ, og ifølge utreder er de viktigste virkningene av de fysiske inngrepene knyttet til kraftledningen og vindkraftverkets visuelle virkningene for kulturminner og -miljøer ved Osensjøen. Etter NVEs vurdering kan realisering av Raskiftet vindkraftverk medføre noe reduksjon av opplevelsesverdien til kulturminnene og -miljøene som blir visuelt berørt.

4.5 Naturmangfold

Flere klageinstanser påpeker virkninger for naturmangfold, og mener at konsesjonen ikke tilfredsstillende krav naturmangfoldloven stiller ved inngrep i naturen. FNFH mener at de krav naturmangfoldloven i § 8 setter til kunnskapsgrunnlaget ikke er tilstrekkelig imøtekommet i utredningen. Videre mener de at NVE burde ha lagt mer vekt på føre-var prinsippet i lovens § 9. NOF skriver at Raskiftet er et av de mest uberørte områdene i regionen, og nærliggende Osensjøen er et sentralt område for fiskeørn. Det er også et etablert område for kongeørn, og det innehar store barskogsverdier, herunder et større område gammelskog. Videre vises det til et studium av fugl ved vindkraftverk, som er fremlagt i desember 2013. Her fremgår det at dødeligheten er større for fugl ved nærhet til vindkraftverk enn det som tidligere har vært antatt. Høyere vindturbiner øker dette problemet, som det hevdes at kan slå vesentlig ut på ørn og andre rovfuglarter.

Flere klageinstanser fremhever samlede virkninger av flere tiltak i regionen rundt vindkraftverket. Dette gjelder både for flere vindkraftverk i regionen og en rekke andre eksisterende inngrep som påvirker det samme området. I denne sammenheng fremheves Løpsjøen damanlegg, regulerte elver, hyttefelt, Rena leir med tilhørende områder og skytefelt, motorkrossbane, flyplass og rikssenter for fallskjermhopping. Schiong og Kjøs mener at NVE har undervurdert en rekke problemstillinger som følger av dette, herunder virkninger for naturmangfold. Videre stiller de spørsmål til utreders kjennskap til, og vurdering av naturmangfoldet i området og mener at 14 dagers befaring er alt for lite for kartlegging. Blant annet for større rovdyr mener de at utredningen tar feil av både tilstedeværelse og virkninger. Denne sammenheng legges til grunn for deres vurdering av at grunnlovsvernet for naturmangfold i denne saken krenkes. De skriver også at det ikke er beskrevet hvordan gammelskogsområdene skal vernes. Kjærli viser til at bestanden av jaktbare fuglearter har gått ned i de senere år, sannsynligvis som følge av forsvarets aktiviteter. Manglende regional plan for vindkraft fremheves og understrekes av flere som en vesentlig mangel jf. naturmangfoldloven § 10.

NVE konstaterer at klagerne er uenig i NVEs skjønnsutøvelse vedrørende naturmangfold i Bakgrunn for vedtak. Dette gjelder både naturmangfoldlovens krav til kunnskapsgrunnlaget og til NVEs vurderinger av virkninger for enkeltarter og vektlegging av føre-var prinsippet. NVE er ikke kjent med at det nå foreligger konsensus i forskningsmiljøene som tilsier at vindkraftverk medfører større virkninger for fugl enn det som er tidligere antatt, og lagt til grunn for vedtaket. Vedrørende krav til utredningen har ikke NVE satt krav til antall dager i felt i utredningsprogrammet for tiltaket. Utredningene skal i utgangspunktet baseres på eksisterende kunnskap, og suppleres med feltbefaring etter behov. Utredningene som er gjennomført i denne saken er etter vår vurdering tilstrekkelig til at det kan fattes vedtak.

Gammelskogsområdene ved Raskiftet og Halvorsberget blir ikke direkte berørt, jf. vilkår for NVEs konsesjon. Som beskrevet i Bakgrunn for vedtak skal håndtering av indirekte påvirkning beskrives i miljø-, transport- og anleggsplanen for tiltaket. Det er vår vurdering ikke grunnlag for å kreve en nærmere vurdering av påvirkning på disse områdene. Når det gjelder samlet belastning for naturmangfold viser vi også til Bakgrunn for vedtak. Her har NVE gjort en vurdering av virkninger for kjente planlagte vindkraftverk for de arter vi mener dette er relevant for. På dette punkt oppfyller Bakgrunn for vedtak etter vår vurdering de krav som er fastsatt i naturmangfoldloven § 10.

4.6 Friluftsliv

Det påpekes at tiltaket vil medføre store arealinngrep i et viktig skogsområde. Dette vil gi innvirkning på urørt natur, landskap, naturmangfold og friluftsliv. Ulempene vurderes her av flere som større enn fordelene, og flere mener at forpliktelser tilknyttet bevaring av friluftsområder bør ha forrang for ny kraftproduksjon. Schiong og Kjøs skriver at Raskiftet representerer det mest brukte området i Hedmark, og mener at det er svært uheldig at NVE ikke har hensyn til bruken av Raskiftetoppen, Buberget og Halvorsberget. Dersom vedtaket likevel opprettholdes mener de at det må settes krav til et vesentlig redusert omfang og flere avbøtende tiltak. Ved en eventuell utbygging må tiltaket trekkes så langt som mulig unna Æra friluftsområde/Amundstad skog.

NVE konstaterer at tiltaket vil gi virkninger for friluftsliv. Det er etter NVEs vurdering ikke anført nye forhold for dette tema i innkomne klager. Vedrørende virkninger for Æra friluftsområde/Amundstad skog henvises det til NVEs vurdering i Bakgrunn for vedtak.

4.7 Støy og helsevirkninger

Flere klagere ber om at det fremlegges en bedre utredning av helsevirkninger av lavfrekvent støy. Reutz-Håkenstad mener at lavfrekvent støy fra vindturbiner er et vesentlig problem, og at NVEs syn på dette er utdatert og feil. De mener at dagens retningslinjer T-1442 og veiledningen til dette i T-2115 representerer utdatert kunnskap og påpeker at lavfrekvent støy ikke er tatt inn i retningslinjene. Reutz-Håkenstad har ikke tillit til Miljødirektoratets rapport utført av konsultantselskapet Delta. De ber om at NVE utdyper hva direktoratet mener om de danske grenseverdiene for lavfrekvent støy. De ber også om at professor Henrik Møller i Danmark gir en evaluering av Deltas rapport. Logemann beskriver flere forsknings- og erfaringsarbeider om helsevirkninger av støy fra vindkraftverk, som følge av redusert søvnkvalitet og annet. I denne sammenheng beskrives virkninger av stress på mental helse, blodtrykk, diabetes og hjertekarsykdom. Blant annet nevnes her forskningen til Møller og Sejer Pedersen ved Aalborgs universitet som hevder at det må legges inn en sikkerhetsmargin rundt vindkraftverk for at støygrenser skal overholdes. På dette grunnlag ber de om at det fremlegges nye beregninger av støy i medhold av Aalborg universitets anbefalinger, og krever at det ikke bygges vindkraftverk nærmere enn 2 km fra deres eiendom.

Støyproblemene på østsiden av Osensjøen hevdes å være undervurdert, som følge av lydets adferd over vann og økt støynivå ved ising. Reutz-Håkenstad mener at det ikke er kjent hva slags samlede støyvirkninger vindturbinene på Raskiftet vil medføre. Dette sees i lys av at store vindturbiner støyer mer enn små. Reutz-Håkenstad mener også problemer knyttet til støy fra vindkraft i Norge ikke kan sammenlignes med erfaringer fra andre land. Dette skyldes både demografiske forhold og at topografien i Norge skiller seg fra den mye dyrkede mark der vindkraft er plassert i utlandet. For øvrig påpekes forskningen om at folk ikke plages av gjennomsnittsstøy, men ved stadig tilbakevendende toppe i støynivåer. Logemann stiller spørsmål til om støybelastningen ved deres bolig tar vindhastigheter i betraktning, og hvilke støynivå som vil komme innendørs.

Med henvisning til planlagte vindkraftverk i regionen og en rekke andre eksisterende inngrep som påvirker det samme området mener Schiong og Kjøs at det berørte områdets tålegrense er nådd. På dette grunnlag krever de blant annet utredninger av samlede virkninger av støy.

Vedrørende støy vil NVE minne om vår plikt som forvaltningsmyndighet for vindkraft til å følge de retningslinjer og føringer som fremlegges av støymyndigheten. Vedrørende støyberegninger av tiltaket legger NVE til grunn at disse er utført etter verst tenkelig scenario, der det beregnes gjennomsnittsstøy ut i fra en forutsetning om at vinden alltid blåser fra vindturbiner i tiltaket mot støymottakerne. Markdempning over hard/myk mark og virkninger av vann er lagt inn i modellene. Det er en forutsetning for NVEs vedtak at beregningene her er gjennomført riktig, og vi viser til Bakgrunn for vedtak for nærmere vurderinger.

NVE konstaterer at det ikke bare er gjennomsnittstøyen fra et vindkraftverk som påvirker de berørte, men kanskje i større grad de periodene der vindkraftverket avgir mer støy enn gjennomsnittet. NVE er kjent med den forskningen som spesielt Conny Larsen har fremlagt vedrørende dette. De norske retningslinjene er grunnlaget for våre vurderinger av støy fra vindturbiner. I denne sammenheng vil vi påpeke at de norske retningslinjene er tilnærmet like regelverket i andre land, og er et uttrykk for hva som bør kunne tolerere av støy fra vindturbiner.

Vedrørende lavfrekvent støy og helsevirkninger vil NVE henvise til fagmyndigheten i Norge, som er Miljødirektoratet og Norsk folkehelseinstitutt. NVE forholder seg til de retningslinjer og føringer som fremlegges vedrørende lavfrekvent støy. NVE har ikke funnet grunnlag for å vurdere den usikkerheten klagerne fremlegger vedrørende det arbeidet konsultentselskapet Delta har foretatt for Miljødirektoratet. Vi viser for øvrig til Bakgrunn for vedtak.

4.8 Lysmerking og forsvarrets interesser

Luftforsvaret skriver at NVEs vilkår om å ha hvite eller lys fargede vindturbiner vil være i strid med Forsvarets krav til farging, merking og lyssetting og til Luftforsvarets kommende merkeforskrift. De mener at vindkraftverket må være ekstra godt merket og lyssatt, da det befinner seg i et mye brukt lavflygingsområde. På dette grunnlag mener de at NVE burde ha lagt større vekt på strengere merke- og lyskrav for vindturbiner. De skriver at dette blir en konflikt mellom «visuell forurensning» og krav til god merking for å ivareta flysikkerheten, og mener at det siste må prioriteres. Reutz-Håkenstad ber om at helsevirkninger av stressfaktorer knyttet til hinderlys på vindkraftverket tas med i vurderingen. NMF stiller i denne sammenheng spørsmål til NVEs vurdering av muligheten til bruk av slukkingssystemer som avbøtende tiltak, all den tid det eneste eksisterende systemet ikke fungerer.

Austri Vind DA mener at klagen fra Forsvarsbygg og Luftforsvaret ikke kan tas til følge. De begrunner dette med at det ikke er fremlagt nye argumenter som kan forklare hvorfor Forsvaret har endret sitt syn på saken. Det påpekes at Forsvarsbygg i innspill til utredningen har uttalt at tiltaket ikke vil medføre negative virkninger for deres interesser.

NVE legger til grunn at konsesjonær til enhver tid skal følge de krav som gjelder i Luftfartstilsynet merkeforskrift. I dag er kravet at vindturbinene skal være hvite/lyse grå. Når det gjelder lysmerking og muligheten for bruk av slukkesystemer for å minimere visuelle virkninger prioriterer NVE at dette benyttes, dersom dette er teknisk/økonomisk forsvarlig og Luftfartstilsynet har godkjent aktuelle teknologi. Det foreligger etter NVEs vurdering ikke kjente helsevirkninger av lyssetting av vindturbiner.

4.9 Samfunnsvirkninger

Flere klageinstanser mener at tiltaket vil medføre redusert livskvalitet, negative virkninger for reiseliv, redusert eiendomsverdi og redusert hytteutbygging. På dette grunnlag varsler flere erstatningskrav ved en eventuell realisering av tiltaket. Vedrørende eiendomspriser hevdes det at NVE ikke i tilstrekkelig grad har vektlagt dette. NMF viser i denne sammenheng til rapporter fra Danmark, Storbritannia og USA som viser verditap på fast eiendom som følge av nærhet til vindkraftverk. For øvrig mener de at NVE ikke i tilstrekkelig grad har vektlagt virkninger av oljelekkasjer, sprengning, vannforurensing og avrenning fra betongfundamenter og fra rensing av vindturbinene. Vedrørende lynnedslag, brann og beredskap stiller NMF spørsmål til hvem som skal betale for øvelser og beredskap. Det er positivt at det foreligger ROS analyse for tiltaket, men det stilles spørsmål ved utreders habilitet. Logemann er bekymret for virkninger av økt grunnvannstand som følge av avrenning fra myrer ved etablering av tiltaket. Dette mener de at ikke er tilstrekkelig utredet, og de ønsker å vite hvem som står ansvarlig for slike følger.

NVE kan ikke se at det er grunn til bekymring for at grunnvannstanden i området skal endres som følge av at tiltaket vil gi økt avrenning fra planområdet. Vedrørende øvrige samfunnsvirkninger kan ikke NVE se at det er anført klagegrunner som ikke er vurdert i Bakgrunn for vedtak. Når det gjelder kostnader ved øvelser og beredskap er dette tiltakshavers ansvar. Vedrørende tapt eiendomsverdi vises det til Bakgrunn for vedtak.

4.10 Nettilknytning

Flere klager på nettilknytningen av tiltaket, der de mener at det konsesjonsgitte alternativet (alternativ A) vil gi store virkninger for både eksisterende og planlagte hyttefelt. Visuelle virkninger, usikkerhet rundt stråling fra høyspent og redusert verdi som urørt naturområde vil ifølge klagerne medføre at et stort hyttefelt må skrinlegges ved dette trasealternativ. Dette konsesjonsgitte alternativ hevdes også å gi store virkninger for kulturskog, skogsdrift, skogsfugl og småviltjakt. Videre stilles det spørsmål ved lovligheten av å plassere høyspenttraseen nær et offentlig regulert hytteområde, og flere skriver at dersom traséalternativ A opprettholdes vil de kreve innløst hyttetomtene og erstatning for tapt fortjeneste for salg av hytter. Alternativ C vurderes som mindre konfliktfullt. Her skriver flere grunneiere at de kan være villige til å gå i forhandling om minnelige løsninger. Alternativ C vil i hovedsak følge eksisterende nett, som går gjennom et allerede regulert område. Åmot kommune skriver at de nå vurderer alternativ C som et bedre alternativ enn tidligere anbefalte alternativ A. Konsesjonær opplyser at alternativ C er marginalt dyrere enn alternativ A, men at også dette er gjennomførbart.

NVE slutter seg til at den alternative nettilknytningen kan være bedre enn den konsesjonsgitte, til tross for at dette vil medføre noe større kostnader. Omgjøring av vårt vedtak på dette punkt kan etter NVEs vurdering være et godt avbøtende tiltak. NVE vil anbefale Olje- og energidepartementet endrer nettilknytningen fra alternativ A til alternativ C.

5 Samlet vurdering

I vedtak av 30.01.2014 meddelte Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) konsesjon for Raskiftet vindkraftverk med tilhørende nettilknytning i Trysil og Åmot kommuner, Hedmark fylke.

NVEs vedtak ble påklaget av 15 klager, hvorav 14 er funnet å ha klagerett. NVE konstaterer at klagerne i saken ikke slutter seg til NVEs skjønnutøvelse, saksbehandling og rettsanvendelse.

Etter en gjennomgang av de fremsatte klagen i saken mener NVE at det ikke er grunnlag for å omgjøre eller endre vedtak med unntak av endring av trase for nettilknytningen. NVE opprettholder på

dette grunnlag vårt vedtak av 30.01.2014 for Raskiftet vindkraftverk, men vi slutter oss til at den alternative nettilknytningen (alternativ C) skal legges til grunn for nettilknytningen slik kommunen ønsker.